

СЕКЦІЯ 6 ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

ІНДИВІДУАЛЬНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ПРЕДИКТОРИ ЕМОЦІЙНОГО СПРИЙНЯТТЯ МАЙБУТНЬОГО

INDIVIDUAL AND SOCIAL RESOURCES AS PREDICTORS OF EMOTIONAL PERCEPTION OF THE FUTURE

Статтю присвячено актуальній проблемі емоційного сприйняття майбутнього українцями, що характеризує індивідуальні очікування, адаптацію до змін та психологічну стійкість в умовах російської агресії.

Дослідження ґрунтується на даних всеукраїнського опитування ($n = 4101$), проведеного компанією «Група «Рейтинг» за фінансової підтримки Проєкту USAID «Трансформація комунікацій» у червні – липні 2024 року. Опитування здійснювалося комбінованим методом CATI-CAWI.

Кореляційний аналіз виявив біполярну структуру емоційного сприйняття майбутнього. Багатовимірне шкалювання виокремило два виміри: валентність (позитивні/негативні емоції) та активацію (залученість). Інтегральний індекс емоційного сприйняття майбутнього побудовано як різницю суми позитивних (оптимізм, радість, упевненість, задоволеність, надія, інтерес) та суми негативних (байдужість, безвихідність, розгубленість, песимізм, тривога, страх) емоцій.

Множинний регресійний аналіз підтвердив статистично значущий вплив предикторів, що відображають індивідуальні та соціальні ресурси, на емоційне сприйняття майбутнього. Скориговане значення R^2 моделі становило 0,13 (помірний ефект).

В емоційному сприйнятті майбутнього значну роль відіграє впевненість у своїх силах, рішучість у досягненні цілей та ініціатива й самостійність під час розв'язання життєвих проблем ($\eta^2p = 0,05$, малий до помірнього ефект). Менший вплив мають самооцінка здоров'я ($\eta^2p = 0,02$, малий ефект), вік й очікувана підтримка від громади ($\eta^2p = 0,01$, малий ефект). Позитивний вплив на сприйняття майбутнього здійснюють більша особистісна ефективність, краща базова матеріальна забезпеченість, очікувана соціальна підтримка, краща самооцінка здоров'я, старший вік, звернення до духовних практик. Своєю чергою, негативний вплив на емоційне сприйняття майбутнього чинять проживання в місті та більший обсяг соціально-політичних знань.

Посилення особистісної ефективності та розвиток механізмів соціальної підтримки можуть сприяти зростанню позитивних очікувань українців щодо майбутнього.

Ключові слова: емоційне сприйняття майбутнього, індивідуальні ресурси, соціальні ресурси, психологічна стійкість, особи-

стісна ефективність, соціальна підтримка, емоції, війна, українське суспільство.

The article addresses the relevant issue of Ukrainians' emotional perception of the future, which characterizes individual expectations, adaptation to change, and psychological resilience under conditions of Russian aggression.

The research is based on data from a nationwide survey ($n = 4101$) conducted by "Rating Group" with financial support from the USAID Project "Communication Transformation" in June – July 2024. The survey was conducted using a combined CATI-CAWI methodology.

Correlation analysis revealed a bipolar structure of emotional perception of the future. Multidimensional scaling identified two dimensions: valence (positive / negative emotions) and activation (engagement). An integral index of emotional perception of the future was constructed as the difference between the sum of positive emotions (optimism, joy, confidence, satisfaction, hope, interest) and the sum of negative emotions (indifference, hopelessness, confusion, pessimism, anxiety, fear).

Multiple regression analysis confirmed a statistically significant influence of predictors reflecting individual and social resources on the emotional perception of the future. The adjusted R^2 value of the model was 0.13 (moderate effect). In the emotional perception of the future, self-confidence, determination in achieving goals, and initiative and independence in solving life problems play a significant role ($\eta^2p = 0.05$, small to moderate effect). Self-assessment of health ($\eta^2p = 0.02$, small effect), age, and expected support from the community ($\eta^2p = 0.01$, small effect) have less influence. Positive impacts on the perception of the future come from greater personal effectiveness, better basic material security, expected social support, better self-assessment of health, older age, and engagement in spiritual practices. In turn, living in a city and greater volume of socio-political knowledge have a negative impact on emotional perception of the future.

Strengthening personal effectiveness and developing mechanisms of social support can contribute to the growth of positive expectations of Ukrainians regarding the future.

Key words: emotional perception of the future, individual resources, social resources, psychological resilience, personal effectiveness, social support, emotions, war, Ukrainian society.

УДК 159.92:316.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.71.23>

Бова А. А.

к.соціол.н., старший науковий співробітник
відділу соціальних структур
Інституту соціології Національної академії наук
України

Вступ. Емоційне сприйняття майбутнього постає важливим аспектом сучасних психологічних та соціальних досліджень, оскільки формує як індивідуальні, так і суспільні очікування. Тривала

російська збройна агресія проти України призвела до великих втрат, масштабного внутрішнього переміщення населення та спричинила постійні загрози безпеці. Наслідки війни породжують як об'єктивні

труднощі, так і суб'єктивне відчуття невизначеності, що безпосередньо позначається на емоційному спектрі. Ці емоційні реакції стають призмою, крізь яку українці конструюють образ свого майбутнього та майбутнього держави.

У складному політичному й соціально-економічному контексті сучасної України особливої значущості набуває дослідження чинників, що впливають на ставлення до майбутнього. Різноманітні ресурси індивіда можуть бути як стабілізуючими, так і дестабілізуючими елементами, що визначають полярність емоційного сприйняття перспектив – від позитивного до негативного бачення.

Емоції, пов'язані з оцінками власного майбутнього, є важливими індикаторами психологічної стійкості особистості в кризових умовах. Водночас аналогічні емоційні реакції щодо майбутнього України відображають рівень колективної стійкості й соціальної згуртованості, що набуває критичного значення в умовах зовнішньої агресії та внутрішніх трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підґрунтям для нашого дослідження стали праці відомої української дослідниці Олени Злобіної. Вона акцентує на тому, що емоційні стани населення є чутливим показником соціальних змін [1]. У фокусі її наукових інтересів – концепція емоційних факторів життєстійкості [2].

До нашого дослідження дотична також низка підходів, що пояснюють механізми взаємозв'язку між ресурсами особистості, соціальними відносинами та емоційними станами.

Згідно з теорією збереження ресурсів (Conservation of Resources, COR Theory) Стівена Гобфолла [3], загроза втрати ресурси є основним джерелом стресу, тоді як їх накопичення сприяє психологічному благополуччю. Ресурси поділяються на кілька типів, включно з: матеріальними благами (об'єкти), психологічними характеристиками (особистісні риси), соціальними зв'язками (умови), енергетичними ресурсами (час, гроші, знання).

У межах теорії обміну ресурсами Урієля Фoa [4] виокремлюється шість ключових категорій ресурсів – матеріальні (гроші, товари та послуги) та нематеріальні (любов, статус, інформація). Соціальні взаємодії ґрунтуються на обміні цими ресурсами. Якість обміну визначає стабільність міжособистісних відносин.

Важливим доповненням до ресурсного підходу є концепції, що фокусуються на психології особистості. Теорія самоефективності Альберта Бандури [5] підкреслює роль віри у власні здібності як ключового чинника формування позитивних очікувань щодо майбутнього. Концепція психологічного капіталу Фреда Лютанса [6] розширює це розуміння, включно з надією, стійкістю та оптимізмом як важливими компонентами позитивного світогляду (модель HERO).

Теорії соціального капіталу, запропоновані П'єром Бурдьє [7], Джеймсом Коулменом [8]

і Робертом Патнемом [9], а також теорія соціальної вбудованості Марка Грановеттера [10] демонструють, що соціальні зв'язки та рівень інтеграції в соціальні мережі є ресурсом, який розширює потенціал індивідів та сприяє реалізації їхніх цілей.

Аналіз літератури свідчить про необхідність поєднати різні теоретичні підходи для повноцінного розуміння феномену емоційного сприйняття майбутнього. Ресурсний підхід Гобфолла та категоризація ресурсів Фoa створюють методологічне підґрунтя для оцінки матеріальних та нематеріальних активів, що визначають емоційну резистентність особи. Водночас психологічні концепції самоефективності Бандури й психологічного капіталу Лютанса наголошують на суб'єктивному вимірі – когнітивних та емоційних компонентах, що можуть опосередковувати вплив об'єктивних факторів на сприйняття майбутнього.

Зазначимо, що при емпіричній верифікації такого комплексного явища, як емоційне сприйняття майбутнього, варто враховувати принципову обмеженість будь-якої окремої дослідницької парадигми, особливо в контексті оцінювання індивідам власних перспектив в умовах війни.

Мет дослідження – визначити вплив індивідуальних та соціальних ресурсів на емоційне сприйняття населенням України свого майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Емоційне сприйняття майбутнього – це психоемоційний конструкт, що відбиває афективну оцінку індивідом своєї часової перспективи.

Ресурс – це динамічна система психологічних, матеріальних, духовних та соціальних засобів, доступних індивіду або соціальній групі, що сприяє адаптації до середовища, зменшенню невизначеності та забезпечує потенціал для розвитку. Ресурси виконують подвійну функцію: захисну (буфер між зовнішніми викликами та внутрішньою стабільністю) й трансформаційну (основа для особистісного зростання та соціальної інтеграції). Їхня ефективність визначається як індивідуальною здатністю до акумуляції та використання, так і контекстуальними умовами двох взаємопов'язаних вимірів: соціального простору (конкретні соціальні структури, інституції, мережі взаємодій і розподіл позицій у суспільстві) та символічного простору (системи значень, цінностей, норм та культурних кодів, що наділяють ресурси певним статусом та визначають правила їх обміну й інтерпретації).

Модель емоційного сприйняття майбутнього ґрунтується на трьох групах чинників: демографічних характеристиках, індивідуальних та соціальних ресурсах.

Демографічні характеристики, що розглядаються як індикатори соціально-структурної позиції індивіда, представлені віком респондентів, який пов'язаний накопиченим життєвим досвідом, та типом населеного пункту, що відбиває особливості соціального середовища.

До індивідуальних ресурсів належать: самооцінка здоров'я як показник особистого благо-

получчя; рівень матеріального забезпечення, що формує основу онтологічної безпеки, знижує тривожність щодо майбутнього та сприяє формуванню позитивних очікувань; особистісна ефективність, яка відображає переконаність індивіда у власній здатності успішно виконувати завдання та долати перешкоди; соціально-політична компетентність, що визначає критичність осмислення майбутнього; духовні практики як механізм психологічної саморегуляції.

Соціальні ресурси охоплюють очікувану підтримку від найближчого оточення – сусідів та членів громади. Така соціальна підтримка слугує додатковим джерелом емоційної стабільності.

У цьому дослідженні застосовано концептуальний підхід, за яким індивідуальні ресурси трактуються в розширеному сенсі, охоплюючи не лише особистісні характеристики, а й економічні, психологічні та ціннісні аспекти життєдіяльності індивіда. Натомість соціальні ресурси розглядають через вужчу призму, фокусуючись переважно на соціальному капіталі як потенціалі мережевої підтримки. Таке розмежування дає змогу зосередитися на внутрішніх можливостях особистості протистояти викликам, не применшуючи при цьому значення зовнішніх соціальних зв'язків, проте не включаючи до аналізу інші важливі виміри соціальних ресурсів, як-от соціальний статус та соціальні ролі.

Емпіричною базою дослідження слугували результати всеукраїнського опитування, реалізованого компанією «Група «Рейтинг» за фінансової підтримки Проєкту USAID «Трансформація комунікацій». Польовий етап тривав з 27 червня до 6 липня 2024 року. Опитування охопило підконтрольну територію України (за винятком тимчасово окупованих територій та районів без українського мобільного зв'язку) й проведено з використанням комбінованої методології CATI-CAWI ($n = 4101$). Вибірка зважена.

Змінні. В опитуванні використовували запитання множинного вибору, що дало змогу респондентам обрати будь-яку кількість почуттів із 12 запропонованих, які виникають при думках про своє майбутнє. Вибір певної емоції кодувався як 1, а відсутність вибору – як 0. Вихідні дані представлено у вигляді 12 бінарних змінних.

Залежною змінною був *індекс емоційного сприйняття майбутнього*, який розраховувався на основі підсумовування балів за відповідями: позитивні емоції (оптимізм, радість, упевненість, задоволеність, надія, інтерес) оцінювалися в +1 бал, негативні (байдужість, безвихідність, розгубленість, песимізм, тривога, страх) – у –1 бал. Значення індексу варіюється від –6 до 6, де вищі показники відповідають більш позитивному уявленню про майбутнє.

Незалежні змінні.

Змінна *Вік* показує кількість повних років респондента на момент проведення опитування. Вищі значення змінної вказують на старший вік респондента.

Нова бінарна змінна *Тип населеного пункту* фіксує місця проживання респондентів. Для спрощення всі населені пункти були згруповані у дві категорії: «село» (1) та «місто» (2).

Вік та місце мешкання респондента були демографічними факторами, що визначають соціальний контекст та можуть впливати на емоційне сприйняття майбутнього. Ресурси вимірюються через самооцінку респондентів і відображають їх суб'єктивне сприйняття власних можливостей та обмежень.

Ресурси поділяються на *індивідуальні* (вітальні, компетентнісні й ціннісно-сміслові ресурси) та *соціальні*.

Вітальні ресурси містять самооцінку здоров'я та базове матеріальне забезпечення. Вони відображають рамки можливостей індивіда.

Змінна *Самооцінка здоров'я* вимірювала самооцінку стан свого здоров'я за 5-бальною шкалою, де 1 відповідало «дуже поганий», а 5 – «відмінний».

На основі окремих індикаторів методики «Інтегральний індекс соціального самопочуття» (IICC-20) [11] сконструйовано три інтегральні індекси: індекс базового матеріального забезпечення, індекс особистісної ефективності та індекс соціально-політичних знань.

Первинний відповіді на підзапитання табличного питання «Чого з наведеного вам не вистачає?» було перекодовано в трибальну шкалу: відповідь «не вистачає» (1) отримала значення 0, варіанти «важко сказати, вистачає чи ні» (2) та «не цікавить» (4) було об'єднано в категорію 1, а відповідь «вистачає» (3) отримала нове значення 2. Кожен індекс є середнім балом за групою відповідних підзапитань. Мінімальне значення вказаних індексів дорівнює 0, максимальне – 2.

Індекс базового матеріального забезпечення відображає суб'єктивну оцінку нестачі – достатності базових матеріальних благ на основі відповідей респондентів про наявність необхідного одягу, хорошого житла, необхідних меблів та можливість купувати найнеобхідніші продукти.

Ресурси поділяються на *індивідуальні* (вітальні, компетентнісні та ціннісно-сміслові) й *соціальні*.

Компетентнісні ресурси містять особистісну ефективність та соціально-політичні знання.

Індекс особистісної ефективності вимірює суб'єктивну оцінку нестачі – достатності особистісних якостей, необхідних для успішної життєдіяльності, на основі відповідей щодо впевненості у своїх силах, рішучості в досягненні своїх цілей та ініціативи й самостійності під час розв'язання життєвих проблем.

Індекс соціально-політичних знань вимірює суб'єктивну оцінку нестачі – достатності знань у соціально-політичній сфері на основі відповідей про наявність сучасних економічних знань та сучасних політичних знань.

Ціннісно-смісловий ресурс операціоналізовано через нову бінарну змінну «Звернення до духовних

практик» розрізняє респондентів на дві групи: тих, хто взагалі не звертається до духовних практик (молитов, медитації, духовних обрядів тощо) (1), та тих, хто звертається до духовних практик з будь-якою частотою (2).

Соціальний ресурс передбачає потенціал соціальної підтримки. Його репрезентує нова бінарна змінна *Очікувана підтримка громади*. В основу покладено запитання, яке вимірювало міру впевненості респондента в можливості отримати допомогу від сусідів або членів громади в разі серйозної проблеми. Первинна шкала відповідей перекодована у дві категорії. Категорія «відсутній» (1) об'єднала відповіді «зовсім не можу розраховувати» та «важко відповісти», що відображає невпевненість або відсутність сподівань на зовнішню підтримку. Категорія «наявний» (2) містить відповіді «певною мірою можу розраховувати» та «цілком можу розраховувати», що свідчить про наявність відчуття соціальної підтримки.

Методи. Для виявлення взаємозв'язків між емоціями використано ієрархічний кластерний аналіз (метод середнього зв'язку). Неметричне багатовимірне шкалювання (NMDS) кореляційної матриці бінарних змінних дало змогу виокремити два виміри ставлення до майбутнього. Для валентісно-оціночного виміру побудовано інтегральний індекс, що слугував залежною змінною.

З метою оцінювання впливу предикторів на залежну змінну застосовано множинний регресійний аналіз за методом найменших квадратів (OLS). Специфікація моделі містила як метричні змінні, так і категоріальні фактори. Усі коваріати були центровані відносно їхнього середнього значення. Категоріальні змінні (фактори) включені як фіктивні, що мали значення 0 або 1. Отже, інтерсепт (вільний член) відображає середнє очікуване значення емоційного сприйняття майбутнього за умови, що всі неперервні незалежні змінні дорівнюють своїм середнім значенням, а категоріальні змінні перебувають на референтному рівні. Він становить базовий рівень для респондента із середніми значеннями віку, самооцінки здоров'я, особистісної ефективності, забезпечення базових матеріальних потреб та соціально-політичних знань, який проживає в селі, що не сподівається на соціальну підтримку та який жодного разу не звертається до духовних практик.

Перевірка основних передумов моделі охоплювала оцінювання наявності мультиколінеарності за допомогою фактору інфляції дисперсії (VIF) та аналіз гомоскедастичності залишків регресійної моделі. Для врахування гетероскедастичності застосовано корекцію HC3 при розрахунку критеріїв (ANOVA Omnibus Tests) та *p*-значень.

Для оцінювання статистичної значущості моделі загалом використано *F*-критерій. Про якість моделі свідчить значення R^2 , що має за Джейкобом Коем таку інтерпретацію: $R^2 \approx 0,02$ (малий ефект), $R^2 \approx 0,13$ (помірний ефект), $R^2 \approx 0,26$ (великий ефект). Показником розміру ефекту для окремих

незалежних змінних був коефіцієнт частковий ета-квадрат (η^2p). Значення η^2p інтерпретуються так: 0,01 відповідає малому ефекту, 0,06 – помірному, а 0,14 – великому ефекту.

Крім того, для можливості порівняння відносного внеску незалежних змінних обчислено стандартизовані регресійні коефіцієнти (β).

Статистичні гіпотези перевіряли на рівні $\alpha = 0,05$.

Аналіз проводився в програмі IBM SPSS Statistics (V25) та в середовищі R (версія 4.4.1). Докладні результати представлені за посиланням: <https://www.rpubs.com/abova/futurefeelings>.

Результати. Описові статистики незалежних змінних. Характеризуючи вибірку, зазначимо, що більшість опитаних проживає в містах. Міське населення становить 74,5 % вибірки, а сільське – 25,5 %. Середній вік респондентів дорівнює 46,1 років ($SD = 14,9$).

Індекси базового матеріального забезпечення ($M = 1,2$, $SD = 0,60$), соціально-політичних знань ($M = 0,9$, $SD = 0,62$), особистісної ефективності ($M = 1,1$, $SD = 0,63$) демонструють значення, наближені до 1, що свідчить про помірний рівень забезпеченості у відповідних сферах.

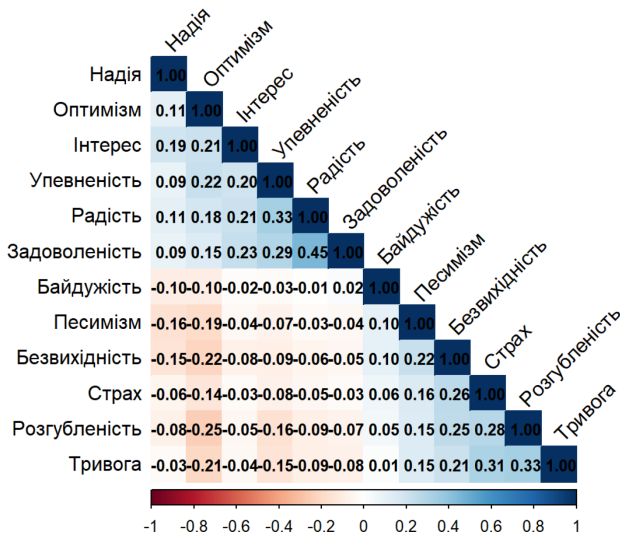
Також варто зазначити, що 69,7 % респондентів спираються на духовну чинник, тоді як 30,3 % не звертаються до відповідних практик.

Середній показник самооцінки здоров'я за шкалою від 1 до 5 становить 3 ($SD = 0,73$).

Понад половина респондентів висловила впевненість у наявності соціальної підтримки. 56,3 % респондентів вважають, що можуть розраховувати на допомогу від сусідів чи громади в разі серйозних проблем (категорія «наявний»). Натомість 43,7 % респондентів не відчують такої впевненості або вагалися з відповіддю (категорія «відсутній»).

Описова статистика вихідних змінних емоційного сприйняття майбутнього. Аналіз одновимірних розподілів відповідей на запитання щодо емоційного сприйняття особистого майбутнього демонструє переважання позитивно забарвлених почуттів. Найчастіше учасники дослідження відмічали почуття надії (51,0 %) та оптимізму (35,8 %), що свідчить про загалом позитивне уявлення про власні життєві перспективи. Водночас значна частка респондентів переживає тривогу (33,7 %) та розгубленість (22,1 %), що вказує на виражену амбівалентність у ставленні до майбутнього. Почуття інтересу (17,2 %) та страху (14,5 %) посідають проміжну позицію в загальному розподілі, тоді як безвихідність (11,8 %) та впевненість (11,4 %) представлені приблизно однаково. Найменш вираженими виявилися песимізм (7,7 %), радість (6,2 %), задоволеність (4,8 %) та байдужість (2,8 %).

Кореляційний аналіз. Кореляційна матриця бінарних змінних – емоційних оцінок майбутнього виявила чітку кластеризацію на два основні блоки – позитивні та негативні емоції, що свідчить про біполярну структуру афективного сприйняття особистих перспектив (рис. 1).

Рис. 1. Кореляційна матриця взаємозв'язків між емоційними оцінками власного майбутнього

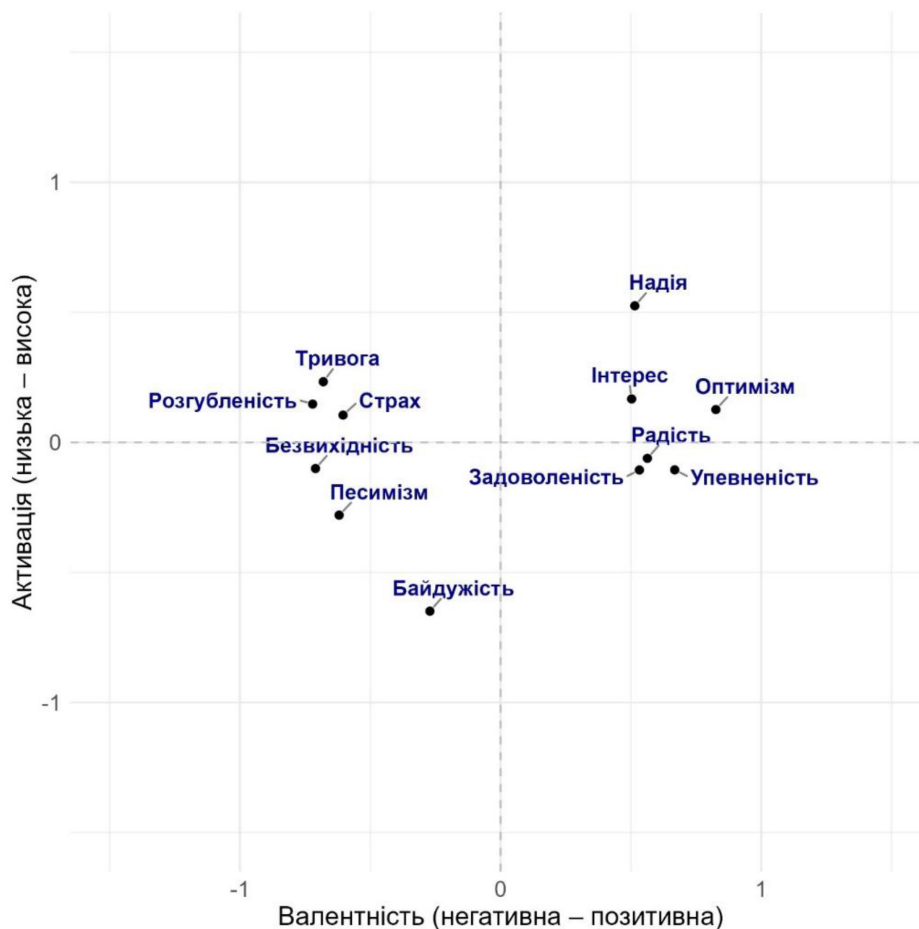
У кластері позитивних емоцій спостерігаються найсильніші кореляції між радістю та задоволеністю ($r = 0,45$), що свідчить про їх семантичну близькість у свідомості респондентів. Помірні або слабкі взаємозв'язки також виявлені між

впевненістю й радістю ($r = 0,33$), впевненістю та задоволеністю ($r = 0,29$), а також між інтересом й оптимізмом ($r = 0,21$). У цілісному комплексі позитивного сприйняття майбутнього когнітивні (оптимізм, упевненість) та емоційні (радість, задоволеність) компоненти взаємопідсилюють один одного.

У кластері негативних емоцій найвищі кореляції спостерігаються між тривогою та розгубленістю ($r = 0,33$), страхом та розгубленістю ($r = 0,28$), а також страхом і безвихідністю ($r = 0,26$). Взаємозв'язок між безвихідністю та песимізмом ($r = 0,22$) відображає поєднання негативних очікувань з відчуттям відсутності альтернатив.

Найбільш виражені негативні кореляції спостерігаються між: оптимізмом та розгубленістю ($r = -0,25$), оптимізмом і безвихідністю ($r = -0,22$), оптимізмом та тривогою ($r = -0,21$), оптимізмом та песимізмом ($r = -0,19$).

Примітно, що саме оптимізм формує найсильніші опозиційні пари з негативними емоціями, будучи ключовим антагоністом негативного сприйняття майбутнього. Водночас надія демонструє менш виражені негативні кореляції з негативними емоціями (від $r = -0,03$ з тривогою до $r = -0,16$ з песимізмом), що може свідчити про її здатність співіснувати з певним рівнем негативних переживань.

Рис. 2. Конфігурація емоцій у двовимірному просторі валентності та активації

Багатовимірне шкалювання. Значення стресу 0,017 вказує на хороше двовимірне рішення (рисунок 2). У структурі емоцій валентісно-оцінний компонент (вісь X) визначає емоційне забарвлення сприйняття майбутнього (позитивне – негативне). Загальноприйнята в психології класифікація уналежнює до позитивних емоцій: оптимізм, радість, упевненість, задоволеність, надію, а до негативних – безвихідність, розгубленість, песимізм, тривогу, страх. Нейтральні або змішані емоції охоплюють інтерес та байдужість. Проте в контексті почуттів щодо свого майбутнього інтерес варто зарахувати до позитивної емоції, оскільки він спонукає до планування, мотивує до дій та сприяє адаптації. Натомість байдужість щодо власного майбутнього блокує осмислення життєвої перспективи та призводить до пасивності, що надає їй негативного забарвлення.

Активацийний компонент відображає рівень залученості. Емоції з високими позитивними значеннями за віссю Y (надія, оптимізм, інтерес, тривога, розгубленість, страх) загалом пов'язані з вищим рівнем активації, збудження або напруження. Натомість афективні стани з низькими або негативними значеннями за вказаною віссю (байдужість, песимізм, безвихідність, задоволеність, упевненість, радість) характеризуються нижчим рівнем збудження, спокоєм або розслабленням.

Така структура демонструє організованість емоційних оцінок майбутнього в когнітивному просторі респондентів.

Описові статистики залежної змінної. Розрахований індекс емоційного сприйняття майбутнього має бімодальний розподіл (рис. 3). Перша вершина перебуває в точці –1, із частотою 912, друга, найвища вершина, – у точці 1, із частотою

1514. Наявність двох піків свідчить про те, що в популяції є дві різні групи з відмінними почуттями щодо майбутнього – одна група більш негативно налаштована (пік зліва від нуля), інша – більш позитивно (пік справа від нуля). Розподіл є відносно симетричним. Його хвости поступово спадають в обидва боки, що свідчить про наявність невеликої кількості людей з дуже негативними або дуже позитивними почуттями щодо майбутнього. Середнє значення вказаного індексу близьке до нуля ($M = 0,38$, $SD = 1,9$).

Множинний регресійний аналіз. Застосована модель продемонструвала адекватність припущень щодо нормальності розподілу залишків, що підтверджується як візуальним аналізом Q-Q діаграми, так і гістограмою стандартизованих залишків. Аналіз виявив відсутність мультиколінеарності в досліджуваній моделі. Значення VIF усіх предикторів є низькими і містяться в діапазоні від 1,0 (змінна «Тип населеного пункту») до 1,3 (індекс особистісної ефективності).

Установлено порушення однорідності дисперсії залишків моделі на підставі критерію Бройша – Пагана ($BP = 118,78$, $df = 8$, $p < 0,001$) та критерію Левена для факторних змінних ($F = 2,70$, $df1 = 7$, $df2 = 4093$, $p = 0,009$). Тож наявна гетероскедастичність скоригована за допомогою робастного методу оцінювання.

Результати аналізу вказують на статистично значущість моделі загалом ($F(8, 4092) = 80,47$, $p < 0,001$). Скоригований коефіцієнт детермінації ($Adj. R^2$) становить 0,13, що вказує на помірний розмір ефекту. Зазначимо також, що лінійна регресійна модель надає прогнози, які перебувають у середньому діапазоні шкали, не охоплюючи крайніх значень. Середнє значення для прогнозу – 0,4, мінімальне – –1,9, а максимальне – 2,1.

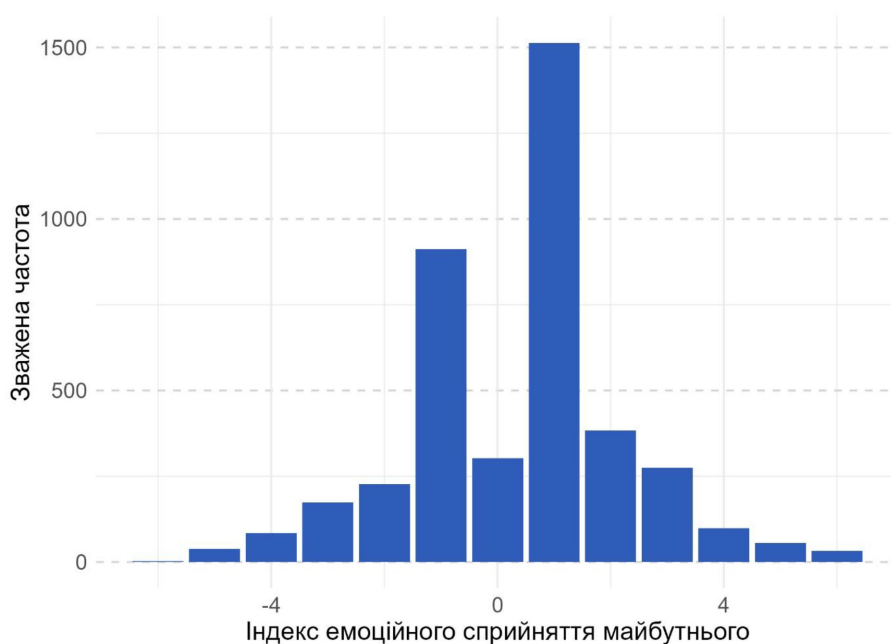

Рис. 3. Частотний розподіл індексу емоційного сприйняття майбутнього

Проведений дисперсійний аналіз (ANOVA, тип III) показав статистично значущий вплив усіх досліджуваних незалежних змінних на емоційне сприйняття майбутнього ($p < 0,05$). Найвагомим предиктором є індекс особистісної ефективності, який демонструє ефект від малого до помірного ($\eta^2 p = 0,05$). Другим за силою впливу є показник самооцінки здоров'я з малим ефектом ($\eta^2 p = 0,02$). Вік респондентів та очікувана допомога від сусідів або громади також продемонстрували малі ефекти ($\eta^2 p = 0,01$). Інші досліджувані змінні не мали практичного ефекту, проте були збережені в моделі з огляду на їх теоретичну обґрунтованість.

У таблиці 1 подано результати регресійного аналізу з оцінками сили та напряму впливу предикторів на залежну змінну.

Примітка. Неперервні коваріати центровані. У квадратних дужках вказані категорії бінарних змінних, для яких наведені коефіцієнти регресії (порівняно з референтною категорією). p -значення скориговані на гетероскедастичність.

Індекс особистісної ефективності позитивно впливає на залежну змінну ($B = 0,70$, $SE = 0,06$, $\beta = 0,23$, $p < 0,001$). Віра у власні сили та самостійність формує відчуття контролю над життєвими обставинами, що особливо важливо в умовах невизначеності. Люди з високим рівнем особистісної ефективності часто демонструють проактивність у плануванні майбутнього, що дає їм змогу підтримувати більш позитивне емоційне сприйняття майбутнього навіть у складних зовнішніх обставинах.

Водночас самооцінка здоров'я також виявила значущий позитивний ефект на сприйняття перспектив ($B = 0,41$, $SE = 0,05$, $\beta = 0,16$, $p < 0,001$). Фізичне благополуччя є базовим ресурсом для психологічної стійкості в кризових умовах, оскільки забезпечує енергетичний потенціал для активного подолання труднощів та формування довгострокових життєвих планів.

Важливим виявився і соціальний вимір: упевненість у підтримці сусідів або громади продемонструвала позитивний ефект на сприйняття майбутнього ($B = 0,37$, $SE = 0,06$, $\beta = 0,19$, $p < 0,001$). Соціальний капітал забезпечує емоційну, інфор-

маційну та практичну підтримку, а також створює відчуття безпеки та захищеності.

Також позитивну асоціацію з оцінками власного майбутнього виявили духовні практики ($B = 0,16$, $SE = 0,07$, $\beta = 0,09$, $p = 0,018$). Духовність може допомагати осмислювати кризовий досвід у ширшому контексті, формувати систему цінностей, що виходить за межі матеріальних негараздів, а також забезпечувати психологічну підтримку через відчуття належності до спільноти однодумців.

Індекс базового матеріального забезпечення продемонстрував слабкий позитивний ефект ($B = 0,15$, $SE = 0,06$, $\beta = 0,05$, $p = 0,014$). Досягнення матеріальної стабільності навіть на базовому рівні асоціюється з кращим сприйняттям майбутнього через забезпечення ресурсної бази для планування та реалізації життєвих цілей.

Цікавим результатом є негативний вплив індексу соціально-політичних знань на залежну змінну ($B = -0,19$, $SE = 0,05$, $\beta = -0,06$, $p < 0,001$). Це може пояснюватися не лише більш критичним ставленням поінформованих громадян, а й глибшим усвідомленням ними системних ризиків та структурних обмежень. Обізнаність про макроекономічні тенденції, геополітичні виклики та соціальні проблеми, особливо в контексті воєнних випробувань, може призводити до реалістичніших, а отже, менш позитивних оцінок власних перспектив.

Розглядаючи демографічні характеристики, вік респондента демонструє позитивний ефект на сприйняття власних перспектив ($B = 0,01$, $SE = 0,002$, $\beta = 0,11$, $p < 0,001$). З віком накопичується життєвий досвід подолання криз та складних життєвих ситуацій, що формує набір дієвих способів подолання труднощів, відбувається природна психологічна адаптація до викликів через переоцінку цінностей та пріоритетів, що підвищує суб'єктивне благополуччя. До того ж з віком також зазвичай стабілізується матеріальне становище й соціальний статус, що сприяє більш позитивному емоційному сприйняттю майбутнього.

Натомість проживання в міській місцевості демонструє негативний вплив на сприйняття перспектив ($B = -0,25$, $SE = 0,08$, $\beta = -0,13$, $p = 0,002$). Цей негативний ефект може бути зумовлений

Таблиця 1

Предиктори індексу емоційного сприйняття майбутнього: результати множинної лінійної регресії

Предиктори	Оцінки (B)	95 % довірчий інтервал	Стандартизовані оцінки (β)	p -значення
Константа	0,24	0,05–0,42		0,012
Індекс особистісної ефективності	0,70	0,59–0,81	0,23	<0,001
Індекс соціально-політичних знань	-0,19	-0,29–0,08	-0,06	<0,001
Самооцінка здоров'я	0,41	0,32–0,51	0,16	<0,001
Звернення до духовних практик [звертаються]	0,16	0,03–0,30	0,09	0,018
Індекс базового матеріального забезпечення	0,15	0,03–0,27	0,05	0,014
Очікувана підтримка громади [наявна]	0,37	0,24–0,49	0,19	<0,001
Вік	0,01	0,01–0,02	0,11	<0,001
Тип населеного пункту [місто]	-0,25	-0,40–0,09	-0,13	0,002

такими обставинами міського життя, як: підвищений рівень стресогенних чинників (шум, забруднення, темп життя), що створює хронічне психологічне навантаження; інтенсивніше соціальне порівняння в умовах економічної нерівності, що може знижувати задоволеність власним становищем; соціальна анонімність, що послаблює мережі підтримки та збільшує відчуття ізольованості.

Водночас особливості сільських спільнот – потенційно міцніші соціальні зв'язки, нижчий рівень анонімності та вищий рівень взаємодопомоги – імовірно, сприяють формуванню більш позитивного погляду на майбутнє серед їхніх мешканців.

Висновки. Дослідження емоційного сприйняття майбутнього дало змогу виявити структуру відповідних емоційних реакцій, розробити інтегральний індекс цього сприйняття та визначити вплив індивідуальних (вітальних, компетентнісних, ціннісно-смыслових) і соціальних ресурсів на його формування.

Частотний аналіз емоцій показав переважання позитивно забарвлених почуттів у сприйнятті особистого майбутнього, серед яких домінували надія та оптимізм. Водночас значна частка респондентів відчуває тривогу й розгубленість.

Кластерний аналіз кореляційної матриці виявив два кластери – позитивних та негативних емоцій. Своєю чергою, багатовимірне шкалювання цієї матриці показало двовимірну структуру, що охоплює валентність (континуум від негативних до позитивних емоцій) та рівень активності (континуум від низького до високого емоційного збудження).

Запропонований інтегральний індекс дає змогу кількісно оцінити баланс позитивних та негативних емоційних реакцій на особисті перспективи й може застосовуватися для моніторингу психологічного та соціального стану населення.

Емоційне сприйняття майбутнього пов'язане з комплексом індивідуальних та соціальних чинників. Особистісна ефективність, соціальний капітал і хороший стан здоров'я виявилися найбільш впливовими чинниками емоційного сприйняття майбутнього. Отже, комплексний підхід до підтримання психологічної стійкості населення має ґрунтуватися на одночасному зміцненні різних ресурсів,

з особливим акцентом на розвиток самоефективності та соціальної згуртованості.

Перспективними напрямками подальших досліджень є вдосконалення інструментів вимірювання наявних конструктів, застосування альтернативних статистичних методів, а також розширення спектра предикторів емоційного ставлення до майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Злобіна О. Соціальні настрої у довгостроковій та короткостроковій динаміці. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2014. № 1(1). С. 376–385.
2. Злобіна О. Чинники збереження життєстійкості населення під час війни / Є. Головаха, С. Дембіцький (ред.). *Українське суспільство в умовах війни*. 2024. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2024. С. 132–150.
3. Hobfoll S.E. Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*. 1989. Vol. 44, no. 3. P. 513–524. URL: <https://doi.org/10.1037/0003-066x.44.3.513>
4. Foa U.G., Foa E.B. Societal structures of the mind. Springfield: Charles C. Thomas, 1974. 240 p.
5. Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*. 1977. Vol. 84, no. 2. P. 191–215. URL: <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
6. Luthans F., Youssef C.M., Avolio B.J. Psychological capital: Developing the human competitive edge. Oxford: Oxford University Press, 2007. 240 p.
7. Bourdieu P. The forms of capital / J. G. Richardson (ed.). *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Westport: Greenwood Press, 1986. P. 241–258.
8. Coleman J.S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. S95–S120. URL: <https://doi.org/10.1086/228943>
9. Putnam R.D. Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster, 2000. 541 p.
10. Granovetter M.S. The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*. 1973. Vol. 78, no. 6. P. 1360–1380. URL: <https://doi.org/10.1086/225469>
11. Головаха Є., Паніна Н. Інтегральний індекс соціального самопочуття (IICC): конструювання та застосування соціологічного тесту в масових опитуваннях. Київ : Ін-т соціології НАН України, 1997. 48 с.